

Коваленко Артем Володимирович
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри державно-правових дисциплін
електронна адреса: new4or@gmail.com

Луганський державний університет внутрішніх справ
ім. Е. О. Дідоренка (м. Сєвєродонецьк)

**ВИКОРИСТАННЯ СИТУАЦІЙНОГО ПІДХОДУ ПРИ РОЗРОБЦІ
НАУКОВИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО
ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

**USAGE OF SITUATIONAL APPROACH IN DEVELOPMENT OF
SCIENTIFIC CRIMINALIST RECOMMENDATIONS ABOUT
PROVING IN CRIMINAL PROCEEDING**

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СИТУАЦИОННОГО ПОДХОДА ПРИ
РАЗРАБОТЕ НАУЧНЫХ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИХ
РЕКОМЕНДАЦИЙ ОТНОСИТЕЛЬНО ДОКАЗЫВАНИЯ В
УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ**

Анотація. Доповідь присвячена перспективам вдосконалення наукових криміналістичних рекомендацій із збирання, дослідження та використання доказів кримінальному провадженні за рахунок поглибленого дослідження ситуаційної обумовленості кримінального процесуального доказування. Автор аналізує сучасний стан застосування здобутків криміналістичної ситуалогії у криміналістичних рекомендаціях та пропонує напрями подальшого наукового дослідження ситуаційної обумовленості збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні.

Ключові слова: кримінальне провадження, доказування, слідча ситуація, ситуаційна обумовленість, наукові криміналістичні рекомендації.

Annotation. The report is devoted to the prospects of improving scientific forensic recommendations on the collection, investigation and use of evidence in criminal proceedings through an in-depth study of the situational conditioning of criminal procedural proving. The author analyzes the current state of application of the forensic situatology's achievements in forensic recommendations and proposes directions for further scientific investigation of the situational conditionality of the collection, investigation and use of evidence in criminal proceedings.

Key words: criminal proceeding, proving, investigative situation, situational conditionality, scientific forensic recommendations.

Анотация. Доклад посвящен перспективам усовершенствования научных криминалистических рекомендаций по сбору, исследованию и использованию доказательств в уголовном производстве за счет углубленного изучения ситуационной обусловленности уголовного процессуального доказывания. Автор анализирует современное состояние применения достижений криминалистической ситуалогии в криминалистических рекомендациях и предлагает

направлення дальшого наукового дослідження ситуаційної обумовленості збору, дослідження і використання доказів в кримінальному виробництві.

Ключові слова: кримінальне виробництво, доказування, слідствена ситуація, ситуаційна обумовленість, наукові криміналістичні рекомендації.

Прийняття будь-яких процесуальних рішень, в тому числі щодо застосування тих чи інших техніко- та тактико-криміналістичних засобів збирання й дослідження доказів, зазвичай обумовлено обставинами, в яких приймається відповідне рішення. Сукупність таких обставин, зокрема уся інформація про кримінальне правопорушення, що наявна у слідства на конкретному етапі розслідування, та інші внутрішні та зовнішні фактори що впливають на розслідування, формують конкретну ситуацію у провадженні, яка і визначає модель поведінки слідчого. Наведене дає підстави говорити про ситуаційну обумовленість кримінально-процесуального доказування, та визначає потребу у дослідженні її основних закономірностей вченими-криміналістами.

Одним із основних завдань науки криміналістики є розроблення спрямованих на практику рекомендацій із оптимізації усіх етапів досудового розслідування. Відповідні рекомендації технічного, тактичного та методичного характеру виступають базою для навчальних дисциплін, що викладаються у закладах вищої освіти, та орієнтиром для практикуючих правоохоронців у кримінальному провадженні. Сьогодні в подібних наукових розробках активно застосовуються здобутки криміналістичної ситуації, втім питання ситуаційної обумовленості кримінального процесуального доказування ще не було висвітлено криміналістами на достатньому рівні та потребує подальшого дослідження.

Не дивлячись на жвавий інтерес науковців-криміналістів та їх багатий досвід дослідження категорії «слідча ситуація», у наукових колах все ще точаться суперечки як про підходи до розуміння даного поняття, так і про місце названої категорії в системі криміналістики. Панівними сьогодні є вузький (або інформаційний) та широкий погляди на згадане поняття. Прихильники першого підходу вважають, що слідчу ситуацію, головним чином, визначає обсяг наявної у слідства на конкретному етапі досудового розслідування інформації про кримінальне правопорушення та особу злочинця. Прихильники другого підходу, до інформаційного критерію додають також інші зовнішні (об'єктивні) та внутрішні (суб'єктивні) чинники, які можуть впливати на процес розслідування.

Найчастіше згадки про слідчу ситуацію можна зустріти у наукових працях з криміналістичної тактики та методики. В якості категорії тактики, слідча ситуація в першу чергу розглядається як засіб оптимізації процесу розслідування злочинів. Науковці розробляють тактичні рекомендації на основі систематизації та типізації ситуацій досудового розслідування та ситуацій тих чи інших слідчих (розшукових) дій. Видається, що для розробки тактичних рекомендацій більш зручним є широкий підхід до розуміння слідчої ситуації, адже у більшості таких рекомендацій окрім

інформаційної складової автори звертають увагу й на зовнішні, по відношенню до слідчого, фактори розслідування: доступність техніко-криміналістичних засобів, поведінку інших учасників процесуальних дій, наявність протидії розслідуванню, тактичного ризику тощо.

криміналістичній методиці ситуаційний підхід сьогодні вважається ключовою передумовою розробки методичних рекомендацій з розслідування окремих видів злочину. До структури таких методик науковці в абсолютній більшості випадків включають інформаційні блоки, що присвячені типовим ситуаціям виявлення інформації про кримінальне правопорушення, типовим слідчим ситуаціям початкового етапу розслідування, типовим для визначених ситуацій версіям та орієнтовному алгоритму дій слідчого для вирішення таких ситуацій. Типізація ситуацій найчастіше здійснюється на основі інформаційного критерію, що дозволяє стверджувати про пріоритетність вузького розуміння слідчої ситуації для криміналістичної методики.

Дещо рідше у спеціальній літературі загострюється увага на ситуаційній обумовленості використання уповноваженими особами техніко-криміналістичних способів та засобів збирання й дослідження доказів. На обрання спеціалістом, експертом чи слідчим відповідних засобів впливають види, особливості та кількість слідів злочину, які потрібно зафіксувати, а також зовнішні умови, як то якість освітлення, вологість повітря, швидкість вітру тощо. Із сукупністю названих факторів пов'язують поняття техніко-криміналістичної ситуації.

Всі етапи кримінального провадження так чи інакше пов'язані із доказуванням. Учених-криміналістів в першу чергу цікавлять такі його стадії як збирання, дослідження та використання доказів. Усі названі операції із доказами є ситуаційно обумовленими, що сьогодні активно використовуються вченими. При цьому, криміналістичні рекомендації технічного, тактичного та методичного характеру не можуть бути достатньо ефективними, якщо вони розроблюються та використовуються відокремлено одна від одної. Так, у кримінальному провадженні техніко-криміналістичні засоби використовуються в ході реалізації тактики проведення слідчих (розшукових) дій, орієнтовний перелік та порядок проведення яких, у свою чергу, є предметом дослідження криміналістичної методики.

Втім, сьогодні в криміналістичній літературі здебільшого розрізнено досліджуються закономірності доказування під час розслідування окремих видів злочинів, під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій та у ході використання окремих засобів криміналістичної техніки. Результатами таких досліджень стають методичні, тактичні та технічні криміналістичні рекомендації відповідно.

Подібні розробки мають узагальнюватися у монографічних працях більш комплексного характеру з урахуванням у таких роботах загальних закономірностей збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні, зокрема їх ситуаційної обумовленості. Так, наприклад, може бути розроблена міжвидова або родова методика

розслідування злочинів, в рамках якої поглиблено досліджено особливості тактики проведення найбільш характерних слідчих (розшукових) дій, особливості техніко-криміналістичного забезпечення розслідування відповідних кримінальних правопорушень.

Сучасні ж криміналістичні методики, як правило, надають лише орієнтовні рекомендації тактичного характеру, які, в свою чергу, містять фрагментарну інформацію про особливості застосування засобів криміналістичної техніки під час розслідування окремих видів злочину. У порівнянні з цим, описана нами модель криміналістичних рекомендацій має більш повно задовольнити потреби практики, зокрема в світлі набираючої оберти тенденції до спеціалізації слідчих. Крім того, такі комплексні дослідження сприятимуть системності та повноті навчальних матеріалів, які будуть створюватися на їх основі.

метою збереження внутрішньої логіки, розробки пропонованої нами моделі мають ґрунтуватися на типізації не лише слідчих ситуацій розслідування, а й ситуацій слідчих (розшукових) дій, техніко-криміналістичних ситуацій, експертних ситуацій тощо та пропонувати алгоритми дій для їх вирішення. Видається, що створенню подібних праць має передувати фундаментальне наукове криміналістичне дослідження закономірностей ситуаційної обумовленості збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні.

Виходячи із цього, ситуаційна обумовленість та закономірності доказування у кримінальному провадженні становлять окремий науковий інтерес та потребують подальшого дослідження. Врахування таких закономірностей дозволить оптимізувати розроблені вченими-криміналістами рекомендації технічного, тактичного та методичного характеру, забезпечити їх актуальність і практичну спрямованість та сприятиме підвищенню якості таких рекомендацій у цілому.

А 43 **Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу** : мат. міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5.11.2019 р.) / а заг. ред. О. Г Рувіна, Н. В. Нестор; уклад. О. І. Жеребко, А. О. Полтавський, О. В. Юдіна. – К.: КНДІСЕ Мінюста України, 2019. – 672 с.

Видання містить матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу», що відбулася листопада 2019 р. у м. Києві.

Розраховано на працівників судових, правоохоронних органів, установ судової експертизи, викладачів, аспірантів, ад'юнктів та докторантів вищих навчальних закладів.

Матеріали конференції подаються в авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного матеріалу покладається на авторів.

Київський науково-дослідний інститут
судових експертиз, 2019
Міністерство юстиції України, 2019